

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

KOVINAC
Nezavisni informativni portal

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

STANIŠTA I VRSTE U OKVIRU SRP "KRALJEVAC"

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u okviru projekta „Zajedno za životnu sredinu“, koji realizuje Beogradska otvorena škola (BOŠ). Sadržaj publikacije isključivo je odgovornost USR “Deliblatsko jezero” i ne predstavlja nužno stavove USAID-a, Vlade SAD, BOŠ-a ili ostalih partnera na projektu.

UVOD

Dobrodošli u Specijalni rezervat prirode "Kraljevac", dragulj prirode koji predstavlja barsko stanište od neprocenjive važnosti za biodiverzitet naše regije. Barska staništa poput Kraljevca su vitalna za očuvanje biološke raznovrsnosti. Ova oaza prirode ne samo da pruža dom brojnim retkim biljnim i životinjskim vrstama, već igra ključnu ulogu u održavanju ekološke ravnoteže. Ovakvi ekosistemi pružaju stanište za mnoge vrste ptica, insekata, riba, vodozemaca i biljaka koje su adaptirane na specifične uslove poput periodičnih poplava i visoke vlažnosti tla. Međutim, uprkos njihovoj važnosti, barska staništa su sve više ugrožena zbog ljudskih aktivnosti i klimatskih promena. Neki od faktora koji ugrožavaju ova dragocena staništa uključuju: urbanizaciju i gubitak prirodnih područja, prekomernu eksploataciju resursa poput vode i šumarstva, zagađenje voda i tla, kao i klimatske promene koje mogu dovesti do promene u raspodeli padavina i temperaturnih ekstrema. Sve ove pretnje imaju potencijal da naruše delikatnu ravnotežu barskih ekosistema, ugrozeći tako njihovu funkcionalnost i biološku raznovrsnost. Stoga je od suštinske važnosti da se poduzmu koraci kako bi se zaštitila i očuvala barska staništa SRP "Kraljevac" i slična barska staništa. Edukacija, svest o važnosti očuvanja prirode, stroga zaštita od nelegalnih aktivnosti i promovisanje održivih praksi ključni su za dugoročnu zaštitu ovih ekosistema. Upravo zato vas pozivamo da istražite lepote i značaj barskih staništa SRP "Kraljevac", ali i da se pridružite naporima u njegovoj zaštiti i očuvanju za buduće generacije.

O Rezervatu

Specijalni rezervat prirode „Kraljevac” se prostire na području nekadašnjeg Panonskog mora, gde se pod uticajem vetra formirala lesna terasa u koju su usečene prostrane doline izvora Spasovina, Obzovik, Mramoračka reka i Kraljevac formirane rečnom erozijom. Nekadašnji vodotok je 1983. godine podizanjem nasipa i prelivne brane pretvoren u jezero Kraljevac. Izdizanjem nivoa vode došlo je do plavljenja okolnih ritskih šuma i obradivih površina, kao i odvajanja treseta sa dna jezera što je dovelo do stvaranja plutajućih i stalnih ostrva.

Zbog svojih prirodnih vrednosti, SRP „Kraljevac” predstavlja prirodno dobro od izuzetnog značaja (*Pravilnik o kriterijumu vrednovanja i postupku kategorizacije zaštićenih područja*, „Sl. glasnik RS”, br. 97/15). Prema IUCN klasifikaciji, rezervat se tretira kao Područje upravljanja staništem i vrstama (eng. *Habitat and species management area*) i kao Zaštićeno područje na kojem se zaštita pretežno sprovodi merama upravljanja (eng. *Protected area mainly for conservation through management intervention*). Rezervat je deo ekološke mreže Natura 2000. Takođe, SRP „Kraljevac” je deo međunarodno značajnog područja za ptice (eng. *Important bird area – IBA*).

Jezero Kraljevac karakteriše stalan dotok vode, prosečna dubina 2,5 metara i dno od barskog treseta. Obala jezera je obrasla vegetacijom u okviru koje dominira trska. Pojedini delovi jezera ne lede ni tokom najjačih zima, stvarajući povoljne uslove za život ihtiofaune.

foto A. Sarmeš

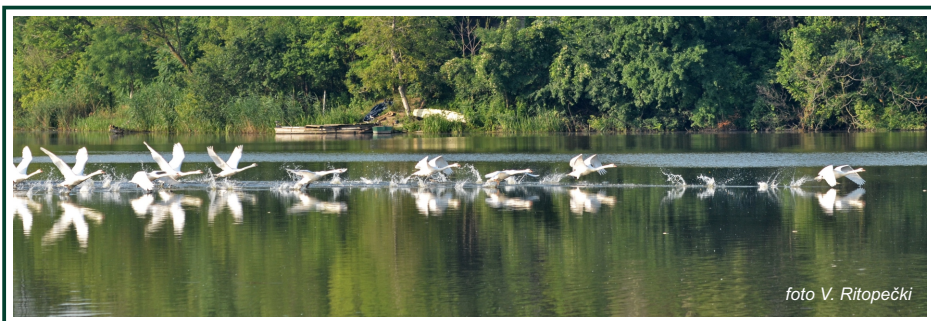

foto V. Ritopečki

foto V. Ritopečki

foto V. Ritopečki

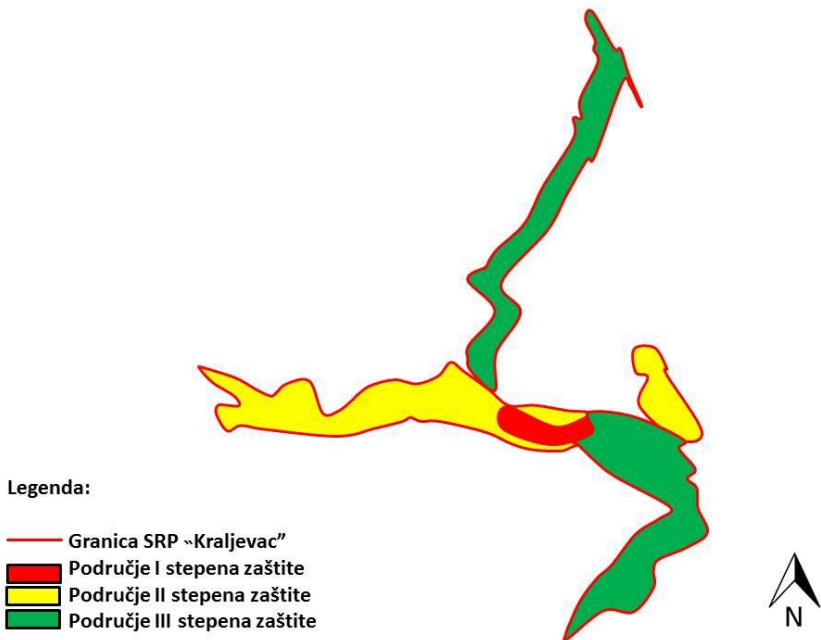
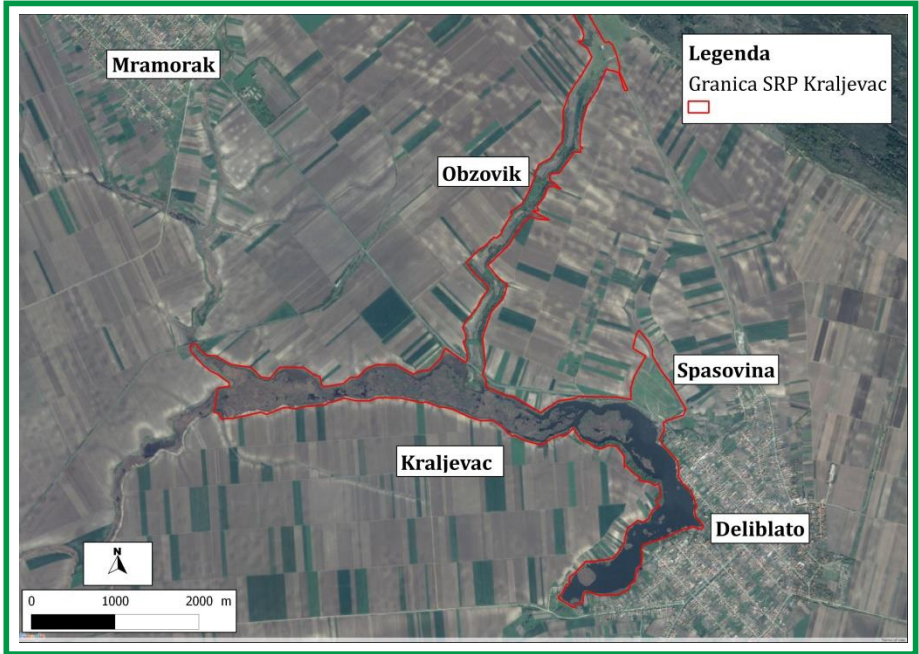
Položaj

Specijalni rezervat prirode „Kraljevac” nalazi se u selu Deliblato u Južnom Banatu na teritoriji opštine Kovin. Naslanja se delom na jugozapadnu granicu Specijalnog rezervata prirode „Deliblatska peščara”. Najbliži gradovi su Kovin (16 km), Smederevo (27 km), Pančevo (37 km) i Beograd (58 km). Do rezervata se može stići kolima preko Pančeva, Dolova i Mramorka (Ruta 14) ili Kovina (Ruta 310), autobusom iz Kovina (Lasta), i biciklom (EuroVelo 6, EuroVelo 11, Banat Greenway network, Banatska biciklistička ruta Kovin – Alibunar, 1 Dunavska ruta prolaze direktno ili u blizini rezervata).

Specijalni rezervat prirode „Kraljevac” prostire se na 264 ha i obuhvata tri prostorne celine: jezero Kraljevac sa plutajućim i stalnim ostrvima i okolnim tršćacima površine 192 ha, pašnjak „Spasovina” (u narodu poznat kao „Vašarište”) na lesnoj tarasi površine 20 ha, i dolinu izvora „Obzovik” površine 52 ha.

U rezervatu je na snazi trostepeni sistem zaštite:

- **I stepenom zaštite** obuhvaćena je površina plutajućih i stalnih ostrva sa reliktnom biljnom zajednicom barske paprati i močvarne ive u centralnom delu jezera Kraljevac površine 15 ha,
- **II stepenom zaštite** obuhvaćen je severo-zapadni deo jezera Kraljevac sa okolnim tršćacima i pašnjakom Spasovina površine 106 ha, dok je
- **III stepenom zaštite** obuhvaćen jugo-istočni deo jezera Kraljevac sa dolinom izvora Obzovik površine 143 ha.

Proširenje SRP “Kraljevac”

Zbog pronalazaženja zaštićenih i strogo zaštićenih vrsta van granica rezervata pokrenuli smo inicijativu o proširenju rezervata. Neke od tih vrsta su mrguda (Umbra krameri), barska kornjača (Emys orbicularis), barska paprat (Thelypteris palustris). Potrebno je takođe I revizija mera zaštite, detaljnije praćenje trendova u drugim studijama, ali i prilagođavanje na sadašnje stanje i prilike na zaštićenom području. Proširenje rezervata bi bilo sa 262ha na 677ha, što znači oko 415ha pod novom zaštitom. Samim proširenjem ispred upravljača se postavljaju novi izazovi u čuvanju zbog razuđenosti i nepistupačnosti terena, vremenom obilaska, ograničenost sa vozilima i ljudstvom. Kao i svih ovih godina u rešavanju problema zatražićemo pomoć od državnih institucija, lokalnog stanovništva i korisnika zaštićenog područja, pisanjem projekata, angažovanjem naučnih institucija i dr.

Beli izvor:

Dva izvora sa pitkom vodom ispod pašnjaka. Voda se preko kanala uliva u jezero ispod puta Deliblato – Mramorak.

Mramoračka reka:

Izvor sa pijaćom vodom dolazi iz sela Mramorak koje je udaljeno od Deliblata 7km. Iznad izvora napravljena je crkvice (manastir) posvećena svetoj Petki. Prolazi kroz Mramorački atar i prolazi ispod nekadašnje pruge Vladimirovac – Kovin gde se uliva u Kraljevac. U ovom potezu nađena je jedna interesantna vrsta ribe koja nije specifična za ovo područje, a to je Krkuš (Gobio gobio).

Činkina ćuprija:

Krak Kraljevca koji dolazi iz pravca sela Bavanište. Protiče između tri atarska područja Bavanište, Mramorak i Deliblato. Deo koji je veoma bitan za stanište Umbre, odnosno deo u kome je pronađena najveća populacija Umbre. Zabeleženo je i veća prisutnost čikova i barskog karaša.

Kanal Ulmiduđ-Suva Bara:

Voda dolazi iz pravca Velikih i Malih Vrela, odnosno proteže se između dva atarska poteza Gaj i Deliblato. Na vrelima postoje nekoliko izvora koji imaju vodu za piće, ali se kasnijim prolaskom kroz atar kanal snabdeva i ocednom vodom sa njiva. Ovaj kanal se spaja sa kanalom iz Kraljevca i zajedno formiraju Crnu baru. U ovom staništu pronađena je Umbra, ali i još neke zaštićene i strogo zaštićene vrste, kao što su: Čikov, Vijun, Štuka, Mrmoljak i dr.

Crvenka:

Manji vodotok koji se nalazi u neposrednoj blizini Crne bare. Vodom se snabdeva od ocednih voda iz Gajačkog atara. Crvenka je klasično močvarno stanište i do sada najmanje istraženo od svih predhodnih staništa

Crna bara:

Akumulacija nastala otprilike istih godina kada i Kraljevac. Podizanjem brane i podizanjem nivoa vode napravljeno je jezero Crna bara. Vodu dobija iz tri kraka, to jest iz tri kanala koji dolaze iz pravca Bavaništa i Deliblata. Višak vode preko prelivnice otiče kanalom do Dunavca u Kovinu. U Crnoj bari zabeleženo je prisustvo Umbre, ali i Barske paprati koja se nalazi na tresetnim ostrvima kao i na Kraljevcu.

Ribe

Jezero Kraljevac sa stalnim dotokom vode iz nadzemnih i podzemnih izvora, muljevitim dnom, plutajućim ostrvima, kao i bogato razvijenom vegetacijom i dubinom od 2 do 8 metara, predstavlja idealno stanište za ribe. Dvadeset šest autohtonih i alohtonih vrsta riba je do sada zabeleženo u jezeru Kraljevac. Broj autohtonih vrsta dvostruko nadmašuje broj alohtonih vrsta, dok je najveći broj vrsta iz porodice šarana. Zaštićene vrste su umbra, čikov, linjak, vijun i zlatni karaš.

Umbra (*Umbra krameri*), u narodu poznata kao mrguda, je reliktna i endemska vrsta iz sliva Dunava i Dnjestra. Umbra je vezana za stajaće i sporotekuće vode, bare i plitka jezera sa muljevitim dnom i bogatom vegetacijom. U stanju je da preživi u vodi sa niskom koncentracijom kiseonika jer za disanje osim škrgi koristi i riblji mehur koji joj omogućava korišćenje atmosferskog vazduha. Na vlažn om mestu može izdržati i do 10 sati bez vode. Umbra se hrani larvama insekata, račićima, mekušcima, a ponekad i sitnom ribom. Živi oko pet godina i mresti se od marta do aprila. Umbra se nalazi na listi strogo zaštićenih vrsta Evrope (Aneks II Direktive o staništima)i na svetskoj crvenoj listi ugroženih vrsta (IUCN - VU).

Čikov (*Misgurnus fossilis*) je vrsta vezana za stajaće vode i sporotekuće vode. U stanju je da preživi u vodi sa niskom koncentracijom kiseonika jer za disanje osim škrga koristi kožu i sistem za varenje. Aktivna je noću, dok se u toku dana krije ukopavajući u mulj. Najcesce se hrani sitnim beskičmenjacima. Mresti se u drugoj ili trećoj godini života od marta do jula. Engleski naziv ove ribe je vremenski vijun jer je veoma osetljiva na promene atmosferskih prilika i u prošlosti se koristila za predviđanje vremenskih nepogoda. Čikov se nalazi na listi strogo zaštićenih vrsta Evrope (Rezolucija br. 6 Bernske kovencija i Aneks II Direktive o staništima)

foto Š. Šipoš

Mruguda - Umbra krameri

foto Š. Šipoš

Čikv - Misgurnus fossilis

Ptice

Jezero Kraljevac sa plutajućim ostrvima i okolnim tršćacima predstavlja značajno mesto za gneždjenje mešovite kolonije čaplji, kao što su siva čaplja (*Ardea cinerea*), mrka čaplja (*Ardea purpurea*), žuta čaplja (*Ardeola ralloides*), gak (*Nycticorax nycticorax*) i čapljica (*Ixobrychus minutus*). U gustom priobalnoj vegetaciji gnezde se eja močvarica (*Circus aeruginosus*), četiri vrste trstenjaka (*Acrocephalus* sp.) i barska strnadica (*Emberiza schoeniclus*). Na vrbama uz obalu bele senice (*Remiz pendulinus*) grade svoja viseća gnezda. Zona otvorene vode značajna je za ćubastog gnjurca (*Podiceps cristatus*), barsku kokicu (*Gallinula chloropus*), crnu lisku (*Fulica atra*), patku gluvaru (*Anas platyrhynchos*) i patku njorku (*Aythya nyroca*). Belobrađa čigra (*Chlidonias hybrida*) i crna čigra (*Chlidonias niger*), veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*) i mali vranac (*Microcarbo pygmaeus*) redovno se hrane ribom na ovom području. Mrka i žuta čaplja, čapljica i gak, eja močvarica, patka njorka, belobrađa i crna čigra, kao i mali kormoran nalaze se na listi strogo zaštićenih vrsta Evrope (Rezolucija br. 6 Bernske konvencije i Aneks I Direktive o pticama). Patka njorka nalazi se na svetskoj crvenoj listi ugroženih vrsta (IUCN - NT).

U lesnim odsecima koji okružuju jezero Kraljevac gnezdi se u velikim kolonijama pčelarica (*Merops apiaster*). Okolni pašnjaci, njive i obala jezera pružaju idealne uslove za ishranu pčelarica. Pčelarice se hrane pčelama, osama, stršljenovima i drugim letećim insektima koje hvataju u letu često loveći u grupi. Pčelarice u maju polažu jaja (4 – 7) u gnezda sakrivena u zemljanim tunelima koje kopaju u lesnim odsecima dubine i do 3 m. Zimu provode u tropskim delovima Afrike i Azije. Pčelarica se nalazi na listi strogo zaštićenih vrsta Evrope (Rezolucija br. 6 Bernske konvencije i Bonska konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja).

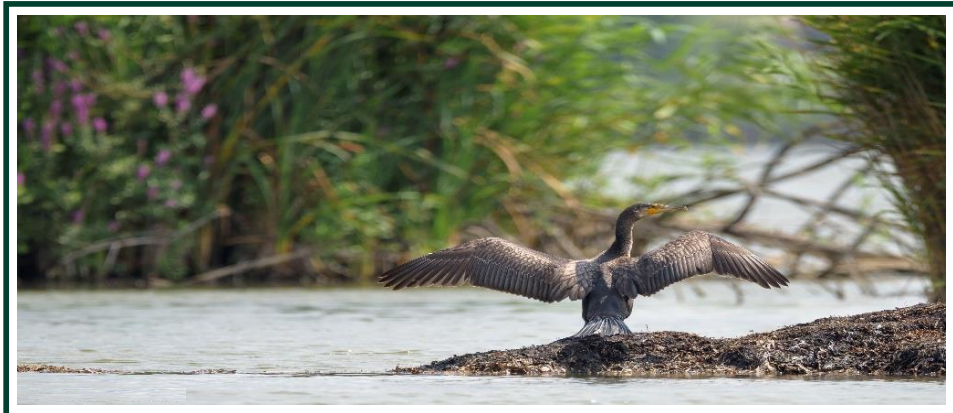

foto A. Cazacu

Veliki Kormoran - *Phalacrocorax carbo*

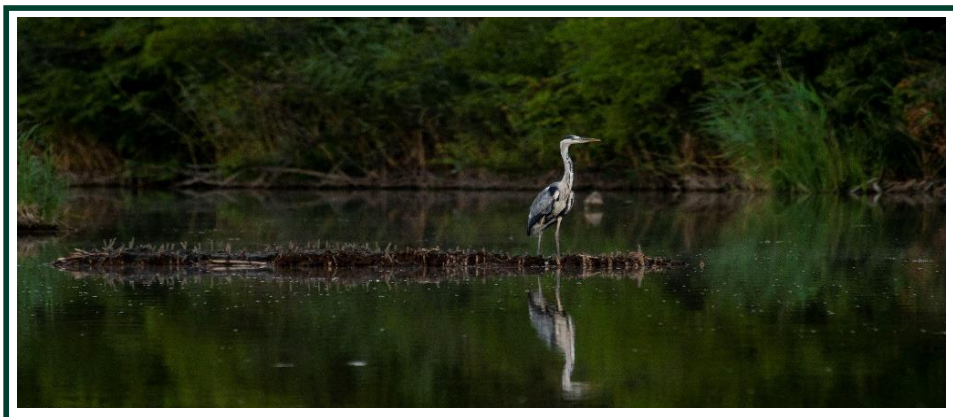

foto A. Cazacu

Siva Čaplja - *Ardea cinerea*

foto N. Ćosić

Pčelarica - *Merops apiaster*

Biljke

Barska paprat (*Thelypteris palustris*) je reliktna vrsta paprati vezana za vlažna staništa, kao što su obale reka, jezera, tresave, vlažne šume i livade. Na području Specijalnog rezervata prirode „Kraljevac” utvrđena je do sada najveća populacija barske paprati na našim prostorima. Ova vrsta zajedno sa vrbom ivom i trskom gradi reliktnu biljnu zajednicu *Thelyptero–Phragmito – Salicetum cinereae*, koja je prisutna na plutajućim i stalnim ostrvima. Barska paprat sa svojim gusto isprepletanim rizomima i snažnim korenjem vrbe ive, kao i razgradjenim biljnim ostacima obrazuju inicijalne slojeve treseta, koji dosteže debljinu i do pola metra na nekim mestima. Na području Srbije barska paprat je strogo zaštićena vrsta Pravilnikom o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva Prilog I

Barska kopriva (*Urtica kioviensis*), neki je nazivaju i močvarna kopriva koja raste u zajednici sa gore navedenom barskom paprati, crnim i belim rogozom, barskom ivom i dr., je takođe reliktna vrsta. Spada u neoendemska vrste u Panonskoj niziji, naseljava vlažna i močvarna staništa, kao što su obale reka, jezera, tresave, vlažne šume i livade. Ona je zabeležena prvi put 2023. godine u SRP “Kraljevcu”. Na području Republike Srbije barska kopriva je strogo zaštićena vrsta Pravilnikom o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva Prilog I.

Specijalni rezervat prirode „Kraljevac”

Upravljač:

Udruženje sportskih ribolovaca „Deliblatsko jezero”

Adresa:

ul. Maršala Tita 123, Deliblato, Srbija

kraljevac@srpkraljevac.rs

+381132104951

Predsednik udruženja i upravnik rezervata:

Aleksandar Sarmeš +381658173289

Čuvarska služba:

Dejan Radosavljev +381658487096

Ivan Velić +381606765705

www.srpkrkraljevac.rs